

Remissvar över betänkandet Skärpta straff för flerfaldig brottslighet (SOU:2023:1)

Sammanfattning

Linnéuniversitetet anser att utredningens förslag är ett tydligt exempel på det som kan kallas för en *offensiv kriminalpolitik*. Huvudproblemet med en sådan politik är att det som eftersträvas sällan uppnås. Att återopa straffskärpning med hänvisning till det allmänna rättsmedvetandet är som regel inte en kunskapsbaserad kriminalpolitik, bl.a. eftersom de flesta medborgare inte har kunskap om vilka straffsatser som gäller för vare sig enskilda brott eller vid flerfaldig brottslighet. Allmänheten önskar inte heller hårdare och längre straff i sig utan minskad brottslighet och ökad trygghet. Linnéuniversitetet anser att konsekvenserna av förslagen i utredningen är alltför bristfälligt belysta.

Utredningens förslag

Flerbrottsutredningen föreslår en ny modell för straffmätning av s.k. flerfaldig brottslighet. Modellen innebär bl.a. att straff tydligare ska spegla samhällets fördömande av gärningsmannens samlade brottslighet. Enligt förslaget ska straffmaximum i mål med tillkommande brottslighet öka från 14 till 16 år och möjligheten att döma till fängelse vid flerfaldig brottslighet – där de enskilda brotten var för sig föranleder böter – ska öka. Utredningens huvudförslag är att i de fall det förekommer efterkommande brott i en och samma lagföreläggning ska dessa generera ett strängare straff jämfört med den ordning som gäller i dag.

Bakgrund och synpunkter

1989 års reform av påföljdssystemet var tänkt att transformera straffrätten från att vara statens instrument till att bli statens gräns. Den juridiska argumenteringen för reformen var att rättsprinciper som proportionalitet, förutsägbarhet, likhet inför lagen och legalitet skulle sättas i första rummet. Den preventionslogik som funnits genom BrB 1:7 skulle ersättas av proportionerlig vedergällning. Den kriminalpolitiska reformpolitiken, driven av social ingenjörskonst sedan 1930-talet, ersattes av ett påföljdssystem som skulle uppnå ”rättvisa” utifrån ”humanism” och proportionalitet genom att straff skulle påföras utifrån handlingens straffvärde. Det kan emellertid konstateras att straffvärdereformen har skapat en lucka i den kriminalpolitiska argumenteringen som blir framträdande i såväl den aktuella utredningen som i dess direktiv. Eftersom straffvärde är ett relativt begrepp, och på lagstiftningsnivå i stort inte avser något mer än hur förkastligt lagstiftaren anser att en viss handling är, öppnade 1989 års reform upp för en moralistisk argumentering

inom kriminalpolitiken där kriminaliseringar och nykriminaliseringar motiveras med att lagstiftaren ska signalera ett missnöje med och ett moralistiskt fördömande av en räkka handlingar och beteenden.

Utgångspunkten i direktivet till den aktuella utredningen är att straffvärde för flerfaldig brottslighet generellt ligger för lågt samt att det inte föreligger några principer för hur straffvärde ska bestämmas gällande flerfaldig brottslighet. I utredningen blir det tydligt hur begränsad straffvärdeiden är när den stöter mot den empiriska verkligheten, och hur mycket man i utredningen än hänvisar till doktrin har inte straffvärdebegreppet den resonansbotten som så högt önskas inom doktrinen.

Som utredningen visar kommer genomförande av en ny modell för straffmätning vid flerfaldig brottslighet att få ett substantiellt genomslag på bland annat fängelsepopulationens storlek men även på andra delar av straffsystemet. Reformen kommer vidare att bli kostsam såväl ur ett fiskalt som i ett humanitärt perspektiv. Linnéuniversitetet anser att konsekvenserna av utredningens förslag bättre behöver analyseras.

Som vi ser det kommer reformen sannolikt att leda till att beslut om förundersökningsbegränsning kommer att minska, vilket innebär att fler brott ska utredas och lagföras. Detta kommer att leda till ökade kostnader, bl.a. genom ett ökat personalbehov med fler utredare, fler åklagare och fler domare. Ett genomförande av utredningens förslag riskerar vidare att leda till längre utredningstider, vilket i sig kan påverka straffvärden/bevisvärden på ett negativt sätt. Vi riskerar därmed att öka på de utredningsbalanser som redan i dag är höga. Mängden ärenden vid Nationellt forensiskt center (NFC) utgör redan i dag en flaskhals och ett genomförande av utredningens förslag kommer att öka inströmningen av ärenden med längre handläggningstider som följd. Vi menar att det även finns risk för att häktade försätts på fri fot i avvaktan på NFC:s analyser. Ett genomförande av förslagen kommer också att resultera i mer omfattande rättegångar, flera åtalspunkter och därmed mer bevisning. I förlängningen kommer detta att ställa krav på såväl fler domare som fler rättegångssalar. Vi menar vidare att Europakonventionens sjätte artikel och rätten att få en rättegång inom skälig tid bör beaktas. Om utredningens förslag genomförs blir troligen rätten att få sin sak prövad inom rimlig tid svår att upprätthålla.

Prognosticerat resursbehov

Behovet av träffsäkra prognoser avseende utveckling inom rättsväsendet har under lång tid varit ett prioriterat område för rättsväsendets myndigheter. Utredningen gör bedömningen att strafftiderna i berörda fall förväntas öka med 25 procent vilket innebär att antalet fängelseår ökar med 790. Vår bedömning är utredningens prognos av fängelsepopulationens utveckling med anledning av förslagen mycket osäker. I en nyligen publicerad rapport från Kriminalvården, Polismyndigheten, Riksåklagaren, Domstolsverket och Brottsförebyggande rådet (2023) görs prognosen att antalet personer som påbörjar fängelseverkställighet kommer att öka med 13 procent mellan åren 2022 och 2026. Medelbeläggningen på Kriminalvårdens anstalter kommer under samma period att öka med 20 procent. Skillnaden mellan dessa två mått på fängelsepopulationen kan i huvudsak förklaras av att strafftiderna förväntas öka mer än antalet nyintagna. I den myndighetsgemensamma rapporten konstateras att förslagen i det nu aktuella

betänkandet inte har inkluderats i analyserna eftersom lagförslaget är tänkt att träda i kraft den 1 januari 2025 och att det enligt bedömningar i betänkandet antas ta något år innan lagen får effekter på fängelsepopulationen. Detta antagande kan ställas mot utredningens skrivning om att ”redan det förhållandet att reformen indikerar en skärpt syn på flerfaldig brottslighet i sig torde kunna medföra att domstolarnas benägenhet att döma till strängare straff ökar” (SOU 2023:1, s. 401). Det är med andra ord, svårt, för att inte säga omöjligt, att bedöma framtida resursbehov inom såväl Kriminalvården som övriga rättsväsendet.

För att kortfattat påvisa svårigheterna med prognoser inom rättsväsendet kan det exempelvis konstateras att 2017 gjorde de rättsvårdande myndigheterna prognosen att år 2020 skulle antalet nyintagna i fängelse uppgå till 8 480 personer. Utfallet det aktuella året blev knappt sex procent högre (dvs. 8 964 personer). Ännu större differens framkommer för det mer betydelsefulla måttet, medelbeläggning, där prognosen var att det år 2020 skulle vara 3 840 intagna i fängelse men utfallet blev i själva verket drygt 20 procent högre än prognosvärdet, dvs. 4 675 personer (för en närmare beskrivning av problemen med prognoser för Kriminalvården se SOU 2009:13).

Vår bedömning är, avslutningsvis, att utredningen inte har genomfört tillräckligt långtgående analyser av de sociala och ekonomiska konsekvenserna av förslagen.

Yttrandet har beretts av professor Peter Lindström, prefekt, universitetsadjunkt Sandra Rohdin, biträdande prefekt, docent Robert Andersson och universitetslektor Anna-Karin von Schoultz vid institutionen för kriminologi och polisiärt arbete på Fakulteten för samhällsvetenskap.